

Négyesy László és XVIII. századi irodalmunk.

Írta: GÁLOS REZSŐ.

1. Toldy Ferenc a XVIII. század nagyobbik felét a kiegyezés idejében még „leketlen és zord ízlésű“ kornak nevezte, fájdalmas melabúval hanyatlást és süllyedést emlegetett. Beöthy e kort nemzetietlennek nevezte. Ha a kutatók előtt ma a barokk fejlődésnek — úgy vélem — igazabb értelmezésével, egy nagyszerű kultúra körvonalai kezdenek kibontakozni, talán a két megvilágítás szembeállításával sikerül a kort jobban megbecsülő fölfogás élén Négyesy munkásságának jelentőségét kidomborítanom.

A barokk műveltség Bécsből induló első nyomai megvaanak már a kath. restauráció harcok korában. Hogy az Olaszországból hazatérő Zrínyi is várát esinosítgatja, könyvtárt szerez be, ritkasággyűjteményt kezd összehordani és kertet csinál (érdekes volna tudnunk, milyen volt a Zrínyi kertje), azt kedvvel emlegeti Négyesy; de ez csak egyetlen kis emlékezetesebb mozzanat. Most, a szatmári béke után kezd a városok képe kialakulni, barokk templommal és jezsuita gimnáziumokkal, és feltörekvő kultúra éléd izzó hazafisággal. Bél Mátyásnak és tanítványainak szerepét Pozsonyban a jezsuiták veszik át és Kaprinaitól Prayig céltudatos remzeti munkálkodás, eddig soha nem látott szorgos kutatás, lázas érdeklődés és nemes vetélkedés hatja át a kor szellemét. A protestánsokkal válllvetve a jezsuitáknál is megindul irodalmunk elvilágiasodása, Faludi Ferencceel és a gráci egyetemen doktortársával, Amade Lászlóval a modern versformának művésze és a modern dal története.

Mikor Bessenyeiék Bécsbe kerülnek, az udvar káprázatos pompájában még a restauráció eszmeköre él, a barocchettónak Lombardiából, Velencéből színesedő játékaival. A református iskoláknak egészen más eszmevilágán úótt testörök előtt ez a szellem idegen. De közvetlenül a királynő erős katholicizmásának körében megtalálják a titkos társulatokat és a nevelkedésükhöz természetszerűen közelebbálló francia gondolatokat. Mária Terézia mellett él az idősebbik van Swieten. A barokk szellemű város

Lessinget ünnepeli ennek bécsi látogatásakor (1775); és Bessenyei Metastasio pástorijátékainak tapsol, de Voltairot olvassa. Nagyot fordult a világ. A XVII. század hagyománya szerint művelt ember az, aki vallásos. Most azt hirdetik, hogy művelt ember az, aki fölvilágosodott. II. Józsefet Martini már 1760-tól kezdve — éppen mikor gróf Teleki József Franciaországból szinte a poggyászában hozza haza Erdélybe a fölvilágosodást — Montesquieu szellemében neveli.

De nálunk a jezsuita-világ hagyományai kelleténél nagyobb lendületükből kiegyensúlyozzák a francia eszméket. A hazafiság, amely Zrínyi óta karddal és tollal való harcot jelentett német és török ellen, most a nyelv művelésének föladatává élesül. Ez a három összeható erő, a Bécsen át áradó francia eszmevilág, a barokk hagyomány és a nyelvművelés együttesen fejlődik a XIX. század nemzeti kultúrájává. Ezek teremtik meg a biedermeier-kor dinasztikus érzelmű városi polgárának szemléletét: hazájának és városának veleszületett, tisztességéhez tartozó szeretete és a kultúrkérdéseknek természetes, majdnem naiv tisztelete velejáírói a maga nyárspolgári, de becsületos törekvéseinek. A könyv a XVIII. század dereka óta világi irodalmat jelent, szükséglet lett, fölvaltotta a kalendáriumokat, népkönyveket, ponyvairodalmat és kézíratos daloskönyveket, s mert többnyire német volt, íróinkban tudatos lett a magyar kultúra hiánya (ha Bessenyeieiek csak a fölvilágosodást gondolták is kultúrának) és az irodalom nemzeti föladata.

Igy teremtette meg a sivárnak látszott, mert eléggé nem ismert század egésze a barokk kultúrából a nemzeti irodalmat. Jobb megértéssel, helyesebb megvilágítással a kutatás lassanként megismerte a kultúrát teremtő eszméknek, mint eddig nem ismert hormonoknak nyüzsgő harcát, amelyből összefüggően és egyre erőteljesebben domborodtak ki a nemzeti mozzanatok — ahogyan először kiélesedve a barokkban Zrínyi óta megmutatkoztak, a fölvilágosodással megerősödtek és a XIX. században Kisfaludy Sándorral és Csokonaival új jelentést kapva, új irányokba térültek. Nálunk hangzottak a barocchetto utolsó rezgése.

A XVIII. század magyar irodalmának fejlődésében ma tehát a következő mozzanatokkal számolunk: 1. a barokkvilág összefüggő továbbfejlődése; 2. az irodalom elvilágiasodása; 3. a nagy eszmeváltozás; 4. az irodalmi tudatosság kialakulása; 5. összehangzó nemzeti továbbfejlődés.

2. Ugyanaz a Toldy Ferenc, aki a XVIII. század első felét lélek nélkül valónak mondta, már *A Magyar költészet történetében* (1854) érezte a szellemi fejlődésnek valami összetartozását Zrínyitől Kisfaludy Sándorig: így csoportosította munkájának második felét. Zrínyitől Kisfaludy Sándorig, Csokonaiig — ez az a kor, amely felé Négyesy László figyelme közel félszázadon át legtöbbször és a legnagyobb érdeklődéssel fordult. Mikor az a nemzedék, amely ma átértékelésnek nevezi a részletesebb és alaposabb megismerés földerítő munkáját, megszületett, a fiatal egri tanár már megkezdte ezt a munkát. Elsőnek vette észre, hogy e század nagy eszmefordulata „a szellem történetének ritkább és érdekesebb jelenségei közé tartozik“, rúgót az okos fajszeregetben látta és szerinte az eredménye egy „új irodalmi berendezkedés, új szervezet teremtése, az irodalmi lélek öntudatra ébredése“ volt. Finom megérzéssel és okos következtetésekkel már ekkor megállapította a XVIII. század szellemi fejlődésének döntő mozzanatát, a tudatosságot; de nemes ízléssel fordult filológiai pontosságú részletkutatásaiban a líra felé is, hogy folytatólag Mikes Kelemen, majd Zrínyi igazi jelentőségét világítsa meg. Munkáinak oroszlánrésze tehát ennek a végtelenül színes, eleven, sokszor magasztos fejlődésnek fontosabb részleteit világította meg és Zrínyitől Csokonaiig mint a magyar fejlődés parabolájának a végtelenségéből induló és végtelenségbe törekvő vonalán biztos kézzel jelölt meg új és újabb pontokat: a parabola irányvonala az európai kultúra, gyújtópontja az ő nemes ízlésű, finom egyénisége.

A fejlődés e vonalának két nagyon nevezetes állomását — *Zrínyi-kiadását*, mert a XVI. századra tartozik, és *A mértékes magyar verselés történetét*, mert verstani tanulmányaiban alapvető jelentőségű munka — csak éppen érinthetjük: az utóbbit azért, mert vele kezdődik Négyesynek a XVIII. századot illető munkássága. A versformák tanulmányozásával járt az egész irodalom alapos átbúvárlása s már e munkák során a XVIII. század szükségszerűen a legjobban kapja meg. Azért alakulnak ki könyvének olyan nagy eszméi, amilyen „a mi szellemi forradalmunké“, amelyben „azért van valami robbanásszerű, mert különböző erők hirtelen érintkezéséből támadt: a nemzeti és a kulturális elem egyesüléséből“ — vagy olyan tömör megjelölések, amilyen a Ráday Gedeon jellemzése, aki „inkább az ízlés avatottja volt, mint a költészeté“, az olyan finom észrevételek,

hogy Kis János voltaképpen Pétzeli munkásságának volt a folytatója.

3. Mikor ezt a könyvét a Kisfaludy-Társaság pályázatára írta már készülöben volt Ráday Pál munkáinak kiadásával.

Rákóczi Ferenc belső titkáranak, „a legszeretetre méltóbb emberek egyikének“, a Veresmarti Sámuel péceli pap jellemzése szerint is vérbeli, művelt cortegianónak bizonyára rokonszenves emberi vonásai ragadták meg a fiatal tudós figyelmét. Író és hőse: két nemesízlésű, melegszívű ember találkozott össze — jól esik Négyesyről összeszedgetniünk mindazt, amit ifjonti fővel ő írt első hősről: „...finom modor, kedvesség, műveltség és szellem, ékes és elmés beszédmód, vidám szelídség, okosság és szívjóság... finom és fogékony lélek, nagy képességei... mind oly tulajdonai, melyekről emlékeink vannak“. Sem ez a szeretet, mellyel munkájához látott, sem a tekintélytisztület, amellyel az előttejárók iránt volt, nem tette elfogulttá. Bizonyos „vezérszövegeken“ még nem nőtt túl; „sivár korszak“ volt néki is még a „nemzetietlen“ kor, „oázis“ annak három nagy poétája, — pedig már irogatta sorait a jezsuitákról, akiknek „tradícióihoz tartozott a hazafiság és irodalom szeretete“ — példájuk buzdíthatta Baróti Szabó Dávidot, hogy magyar íróvá legyen és verseit kiadja. De adataival már bátran cáfolja Arany Jánost s meglizonyítja, hogy Ráday Istenes Énekeinek költői szárnyalását, színét és illatát, jó technikáját és magyaros ütemeit érzelme és nem gyakorlata teremtette: vallásos költenényei 23 éves korából valók. Elfogultság nélkül állapítja meg, hogy Ráday Pál csak új változatokban adta a hitélet régi eszméit, de egyáltalában nem adott új lendületet az énekköltésnek; komor szellemű énekei távolmaradnak vidám, gyermeketeg egyéniségétől, még őszinte buzgósága is, a zsoltárok stílusában, csak kölesönzött hangokban és formákban jut kifejezésre, énekeinek eszmekegőre, szerkezete, kifejezőkészlete éppen olyan hagyományosak, mint dallamai; még versformái sem újak. Ráday már fiatalon is jártas stilisztá volt, szenvedélyes irogató, akiben rétori öntudatosság élt. A költőt tehát az irodalomtörténet eladdig a kelletténél többre, a prózaírókat nem méltatta eléggé. Pedig Négyesy szerint Ráday Lelki Hódolásának stílusa tiszta, választékos és ihletett, nyelve szép és kifejező, mondatai kereken és simán peregnek — Ráday költő, de nem kiválólag az. Az énekköltés folytonosságába is beilleszti és észreveszi himnuszain a középkor katolikus eszmevilágának

nyomait; de a *Recrudescunt vulnera inclytæ gentis...* szerzőjében a magyar prózának is egyik mesterére ismert. A kép, amelyet Rádayról adott, teljes és teljességében más volt, mint amilyenek addig látták.

Ennyi bátor, új megállapítás mellett arról talán nem is kellene szólnunk, hogy a kiadás filológiai pontossága, megbízhatósága ma is állja helyét. A 26 éves, fiatal íróban meg volt az a biztos, művészi szerkesztőkészség, melynek külső és belső szilárdsága talán már akkor is a nagy lelki rendezettségnek megnyilvánulása, mint ahogy ebből kellett finom ízlésének és nyugodt logikájának is alakulnia.

4. Ugyanavval a módszerrel, amely Ráday-kiadásában bevált, Négyesy menten Amade László verseinek összegyűjtéséhez (1889) és kiadásához (1890) látott. Amadeval egészen másként állott szemben, mint Rádayval. A milieut még mindig úgy látja, mint az imént: a puszta is virágzik, írja. Egyéniségét, adatok híján, kevésbé közelíthette meg, leginkább azért, mert Véghely Dezső a családi levéltárból kapott anyagot nem adta ki és nem adta rendelkezésére. Azóta életrajzát részint Vértesy Jenő közléseiből (Véghely kiadatlan hagyatéka a Múzeumba jutott), részint máshonnan felbukkant adatokból jobban ismerjük, diákkora, mindkét házasságának története, apjához való viszonya, anyja szomorú sorsa és zárkózott viselkedése jobban megvilágosodott, tudjuk, hogy Olaszországban csakugyan katonáskodott, könnyelmű, bohém jelleme, a végletek közt hányódó életpályája különös részletekkel, de meglehetősen föltárult már. A kor ismerete megmagyarázta a feszült ellentétet mély vallásossága és ledér életmódja, istenes énekei és pajzán versei között. Négyesy ezekről egy emberöltőnél is több idővel ezelőtt mások hibájából nem tudhatott. Ráday-kiadásával kerek, befejezett egészet adott; Amadeval — megmondta — csak arra törekedhetett, hogy kiadása „másokat újabb kutatásokra ösztönözzön”. De meglátta Amadeban a költő nagyságát és költészetének jelentőségét. El kell olvasni, milyen kevésre méltatták Amadet Négyesy előtt s mennyire találóan más az, amit Négyesy mond Amade költészetéről. Meglátta benne a vérbeli lírikust, a par excellence szerelmi költőt — Balassától Kisfaludy Sándorig az egyetlen; megmondta, hogy Amade az erotikus líra művelője, impresszionista, a pillanatnyi ihlet költője, akinek költeményei — bár nem olyan szűkkörűek, „mint mai nap álta-

lánosan képzelik“ — egy tömegben kissé egyhangúak, egyenkint azonban újak és frissek voltak, egyéniek és közvetlenek, a maguk korában váratlanul modernek. Dalszerű alkotásai legközelebb állottak népdalainkhoz és azért népszerűek is voltak. Formai gazdasága pedig a sok Balassa-stófa után szinte forradalom volt s a Himfy-strófákkal szemben még a szertelenségig hajtott változatosság is üdítő. Csupa olyan jellemző vonás, amelyeket későbbi ismereteink kimélyítettek, de meg nem változtattak: Amade költészetének maradandó képe úgy él az irodalom történetében, ahogyan Négyessy negyven évvel ezelőtt megfestette. Ez a kiadás is teljesen kritikai volt, jegyzeteiben gazdag utalásokkal s a népi változatokkal is. Az anyagot azóta Vértesy Jenő és Erdélyi Pál gyarapították: az utóbbiakkal szemben ma is vannak kétségeink.

Amadera még egyszer visszatért abban a tanulmányában, amelyben a Képes Irodalomtörténet részére *A XVIII. századi irodalom* rajzát adta. Most már többet tudott a költő életéből is, vázlata mintha a Véghely-hagyaték egyik-másik adatát ismerné, költészetében még jobban hangsúlyozza az élmény erejét, az egyéni lendületet s a modernséget, közvetlenségét meg (helyesen) éppen Petőfiéhez méri. Már ekkor (1895) kiemeli a forma barokk ízlését — csak Amade egészében nem látja még a barokk világ emberét és poétáját. A vérbeli poéta, a költői tehetség kidomborítása azonban végképen érdeme maradt s Amade méltó ismerete, miként verseinek kiadásából eljutott a tudományos világ — a „nagy Beöthyből“ beszivárgott a nagyközönség tudatába is.

5. Faludi Ferenc prózai munkásságát is, legsikerültebben nyelvi reformjának, mintegy új fejlődés kezdetének hangoztatásával, itt jellemezte először. Ebben a dolgozatában mutatkozik először a *szépiró* Négyessy, a magyar tudományos prózának ma legelegánsabb stilisztája. Érdekes a Ráday-kötet bevezetésének még avult fogalmazásához az Amade-kötetet s ehhez a Képes Irodalomtörténet fejezetét mérni: milyen ütemben közeledik stílusának mai szépségéhez. Faludi prózájának ismertetésében stílszerű a fejlődésnek ez a lendülete. Költészetének méltatását rövidebbre szabja; formájának csak eredetiségét emeli ki s nem esiszolt dallamosságát, erős ütemét (éppen a „csekély értékű“ egyik Nádasdy-versben), de hangoztatja lírájának objektív szemléletét s ami talán a legmaradandóbb észrevétele volt

Faludi verseiben: érzelgés nélkül való természetszeretetét. Érdekes, hogy Faludi költészetéről részletesebben utóbb sem fejtette ki véleményét.

A megjelenés rendjében Négyesynek más munkái következének; de mi tárgyi összetartozásuknál fogva Faludi-kiadására és Mikes-dolgozatára térünk. A Faludi-kötetkét tíz esztendő választja el Amadejától, szerkesztésében is nagy változás mutatkozott. A kiadás befejezte a sorozatot, amelyet Négyesy Ráday munkáival kezdett, de ezúttal a hangsúly csak a kritikai közlésen volt; a rövid bevezetés csak egy kis tömör vázlata volt a legszükségesebb tudnivalóknak; az életrajzi adatok felsorolásán túl a széppróza művelőjét domborította ki, a költőről ezúttal is keveset szólt. Faludi életének azóta pontos, adatszerű részletezését szerkesztette meg Gyárfás Tihamér, aki már — úgy nézem — kiaknázte Paintner Mihály Pannonthalmán őrzött, felében maradt, kéziratos, latinnyelvű jezsuita író-lexikonát (*Bibliotheca Scriptorum S. J.*); de költészetének is tisztább a képe s a mai fölfogásban nagyobb, sokkal nagyobb a jelentősége, mint egy emberöltővel ezelőtt Négyesy gondolta. Ma igazabban hangzik Paintner jellemzése: „Quidquid scripsit... poetica, sacra et profana, purissimo sensu, saporeque gustuosissimo scripsit. Hic summus e poëtis est, in quo consederunt Gratiae; cujus ex ore locutae sunt Musae Hungaricae; et quem in puritate, sinceritateque gustus omnium aetatum gentiumque, gustui merito opponimus.“ A század vége őt tartotta ízlésén kívül gráciájáért is a legnagyobb magyar költőnek. Kisfaludy Sándor és kortársai sokat tanultak tőle, mint ahogyan ő sokat tanult Pázmánytól, de Zrínyitől is. Népszerűségének egyik okára azonban Négyesy egy elhűs magyarázatának analógiájával következtethetünk; ezt a szellemes és rendkívül találó magyarázatot Aranynyal szemben Négyesy a Zrínyi—Gyöngyösi-kérdésben fejtette ki. Nem részletezzük, csak ideírjuk a párját. Koháry István versei — miként Négyesy szerint az *Adriai Tengernek Sirenája* is — csak jóbarátok számára jelentek meg, 1720-ban; ezentúl Faludi Ferenc verseinek Révai kiadta gyűjteménye (1786) az első nyomtatásban megjelent magyar lírai verskötet. Előtte csak Baróti Szabó Dávid próbálkozásai, nyomban utána Révai Elegyes versei jelentek meg gyűjteményesen. Nyilvánvaló hogy miért tartja Kisfaludy Sándor Gyöngyösit és Faludit a legelső magyar poétáknak, miért tartják Faludit és tanítványát, Révait az első

magyar dalköltőknek. Négyesynek ez a nagyszerű gondolata a legtermékenyebbek egyike is. A világirodalom tudatos művelésének kezdetén egyszerűben megérthető Bessenyei nagyszerű látása: eladdig egészen, de azontúl is sokáig példátlan volt, hogy valaki egy évben (1772) négy, s alig nyolc éven belül tizennyolc magyar könyvet bocsássou közre nyomtatásban. Négyesynek így gyümölcsöző megállapítása egyik magyarázata Faludi nagy tekintélyének. De költészetét s különösen leíró költészetét már Császár Elemér is (1903) nyomatékosabban hangsúlyozta, verseinek szellemére Trostler-Turóczy és Kastner Jenő mutatott rá, Horváth János könyve óta pedig (1927) Faludi lírája méltó helyére jutott. Szépprózája viszont Négyesy ítéletében már 1900-ban is az volt, aminek ma tudjuk: Pázmányéhoz hasonlóan, Faludi magyar eszejárásával a magyar próza tartalmi és formai megújítása, idegen gondolatokban is magyar szín, új szín és új eszmeáradat a magyar szellemi életben. A kritikai kiadás maga pedig ma is az egyetlen biztos alap Faludi költészetének ismeretéhez.

6. A szellem, a grácia az, amit Mikes írásaiban is nagyra becsül. Rákóczi hűséges kamarásához, a XVIII. század legrokonszenvesebb és talán máig legelevenebb írójához kétízben látogatott el, mind a kétszer azzal a szeretettel és melegséggel, amely egyrészt Négyesy egyéniségéből, finom ízlésével kiválasztott hőseire mindig is áradt, másrészt mint e kor legjobb ismerőjétől kijárt Mikesnek. Ünnepi alkalmakkor szólt róla; a Képes Irodalomtörténetben inkább és bővebben munkáiról, tíz évvel utóbb a Törökországi Levelek díszes emlékkiadásába bevezetésül életéről. Mindkét tanulmánya a Mikes-kutatásoknak első korszakából való, amikor a levelek missilis-voltának kérdése Császár dolgozatával lezárult, de sem Saussure *Törökországi Levelei* nem kerültek még elő, sem Király György és Zolnai Béla munkálkodása nem térítette még új irányokba a Mikes-kutatást. Négyesy éles pillantása előttük is, nélkülük is észrevett sok mindent, amit a későbbi kutatás adatokkal, részletes következtetésekkel igazolt. Nagy filológiai gondossággal dolgozott ugyan: Abafi vízjegytanulmányaira éppen úgy ügyelt, mint Toldy, majd Töncs Gusztáv megállapítására a Levelek naplórészleteiről. De genialitása akkor tündöklök legszebben, mikor a történeti fejlődésből kiesett írónak egy elkésett fejlődésben gyümölcsöző szerepét emlegeti, vagy mikor művészetének nagyságát avval

érteti meg, hogy éppen a művészi célzatot megtagadja tőle. Új megfigyeléseinek egész halmaza él ma is. Mikes írói fejlődését, a Törökországi Levelek genézisét és sok részletproblémáját vizsgálták azóta mások („az utóbbi hatvan év, amióta van magyar filológia — írja Zolnai Béla — valósággal élménnyé avatta a magyar tudomány számára Mikest“), de leveleinek igazi élvezetéhez a legfinomabb ujjmutatást, paradoxonnak hangzik: a legválasztékosabb közvetlenséggel ma is Négyesy tanulmánya adja. Nagyságának bizonyosága, hogy sok új kutatás bővíthette megállapításait, de egy sem cáfolta meg egyetlen nézetét sem.

II. Rákóczi Ferenc belső titkárától és bizalmas követétől indult el az ezt a korszakot földerítő útja, eleddig Rákóczi udvarában, a fejedelem kamarásánál fejezte is be; két végtelenül rokonszenves embernél járt, akikhez, mert a legjobban ismeri s nagyon szereti őket, a legjobban megtalálta a kellő közelséget: azért rajzolt ilyen közvetlen, meleg képet róluk. De Faludi szelíd egyénisége — *quietus ac placidus, natura virtuteque jucundus*, írja róla Paintner — és Amade derűs kedve is tetszetős volt néki; Amade költészetében oldotta meg a legtöbb és legnehezebb problémát, Faludi prózájáról írt a legstílszerűbben, Rádayról rajzolta a legteljesebb képet és Mikest szereti a legmelegebben: Négyesy élete-munkája, ha verseléstörténetével nagyobb munkát végzett is és Zrínyijében jutott is a legnagyobb tökéletességre, ebben a korban gyökerezett s a barokk-kor e második, nyugodtabb részének történetét Négyesytől, Négyesyt e kedves íróitól nem lehet különválasztani. Éppen Négyesy mutatta meg, aki régi csapásokon indult el, hogy ez a kor nem a hanyatlás, nem a süllyedés kora, nem is nemzetietlen: a régi kereteket megőrizte ugyan, de a fejlődés nagyszerű folyamatának ismeretét Zrínyitől kezdve ő mélyítette ki és hidalta át a Toldy—Gyulai—Beöthy fölfogástól a modernhez.

7. A régi keretek megtartásával a folytonosságot mutatta meg akkor is, mikor a mértékes magyar verseléshez végzett sok tanulmányára támaszkodva, a Képes Irodalomtörténetben a „deákosokról“ írt összefoglaló tanulmányt, beleértve Virágot és Berzsenyit is. A renaissanceból indult el, csak megszakítva látta, s nem kereste a jezsuiták latin költészetében a folytatást, amely éppen két jezsuita költőben szólalt meg először magyarul, hogy Virággal, aki „a triász kezdeményét igazán költészetté emelte

s az új technikába első lehelt klasszikai fenséget“ és Berzsenyi méltatásával a forma elterjedését megvilágítsa. A forma elavult. De a „fenségi elem“ éppen Berzsenyi költészetéből — „felfogásban, érzésben és nyelvben“ továbbfejlődött Vörösmarty poézisében, Széchenyi és Wesselényi ihlettségében. Ebben a folyamatban megint részletkutatásokkal mélyítette szerette tudományát és a nagy egészet meglátva, sok finom észrevétellel gyarapította annak ismeretét. A régi keretből is észrevette az újat. Ha most — mert ezekkel a részletekkel verstani munkái méltatásakor csekélységemnél hivatottabbnak tolla foglalkozik — Négyesy érdeklődésének egy másik tárgykörére siklom át, az eddig vázolni próbált képet még egy vonással egészíthetem ki. Ez a másik tárgykör az ú. n. magyarosak csoportjának népszerűsítése. A Magyar Remekírókban Gvadányi Nótáriusát és Fazekas Ludas Matyját és verseit Négyesy adta közzé (1094), s a népszerű kiadások elé is, szokott lelkiismeretességével, alapos, mindent megvilágító és eredeti tanulmányokat írt. Gvadányi arculata valóságos műretek, nagyszerűen világítja meg azt a látszólag kettős képet, amely az öreg generálisban ránk maradt: a monarchia közös érdekeiért harcoló, dinasztikus érzelmű katonát, akinek a magyar viselet újból való megteremtése, minden németségnek, idegenszerűségnek irtása az eszménye, s a jezsuitaiskolák hagyományainak neveltjét, az illuminátusok esküdt ellenségét, aki Voltairét olvassa és szabadgondolkodók történeti munkáit használja forrásul. A plasztikus kép nemcsak egészében elfogulatlan, új és mesteri: még itt is van alkalma részletkérdéseket tisztázni. A Nótárius 1790-i, első kiadásáról kimutatja, hogy az sokszoros kiadás; bizonyítja Gvadányi hatását Berzsenyire; közelebb hoz Gvadányinak kortársaival való viszonyához, vallja, hogy a két Rontó Pál-modell egy-ugyanaz volt — és megállapítja, hogy a *Nótárius* szerzője természetes eszejárása ellenére is mindvégig a barokkvilág alakja maradt. Szép ellenképül rajzolja meg a vele csak technikai okokból egy kötetbe szorult Fazekas Mihálynak, a fölvilágosodás hívének emberszeretettel teljes, fiatalos alakját, és ismerteti *Ludas Matyi* irodalmával és hű beállításával Fazekas egész munkásságát. Egy kis szabadsággal idesoroljuk még a *Dorottya* iskolai kiadásához (Magyar Könyvtár, 1895) írt rövid bevezetését s akkor áttekintettünk Négyesynek a magyaros csoportról írt munkáin is. S most egy negatív megállapítással pótoljuk meg az eddi-

gieket: Négyesy sem a testőrökkel, sem az „illuminatusok“ másík csoportjával, a németesekkel nem foglalkozott tudományosan. Miért? Nyilván nem rokonszenvesek neki a végeredményében idegen eszmeáramlatok, idegen gondolatok, nem állnak konzervatív, nyugodt egyéniségéhez a hevesebb reformok. Erős *fajszerep* nyilvánult ebben. Neveltetése és érzülete egyformán a barokkvilág szeretetéhez vonta, amely Zrínyitől Gvadányiig a hagyományok szellemét folytonosan, megszakítás nélkül adta és fejlesztette tovább. Tárgyilagosan ítélte a szívéhez kevésbé közeljáró áramlatokról is, mikor a nyugati versformák tárgyalásában Kazinczy körével kellett foglalkoznia, de meleg szeretetével egyik író felé sem fordult. Sajátosan magyar egyénisége nemes vonásaival és nem idegen hatásokból európai. Finom ízlésében, tiszta, világos logikájában, megfontolt, nyugodt ítéleteiben a magyar faj nemesedett ki úgy, ahogyan Széchenyi gondolta. Ezekkel a tulajdonságaival fordult irodalmunk legérdekesebb, legfordulatosabb korának, a XVIII. századnak vizsgálatához.